

MINOX IN JAKOP

Popotni zapiski z obiska v Trstu

(Nadaljevanje)

Ko tako ostanem sam, se zavem, da je zdaj najlepši čas za brezoblične klatenje. Odmisliti skušam vse spomine, vse, kar vem o Trstu, vse čustveno in domišljjijsko premoženje, ki sem ga podčudoval od drugih ali pa pridobil v knjigah, vso na vlako zgodovine. Popolnoma hočem biti odsoten z mislimi, pripravljen sem samo gledati, poslušati, občutiti. Moje oči bi morale postati objektiv, brez zveze z možgani: prizadevam se živeti v angleškega ali francoskega turista, pa se mi nikakor ne posreči. Kdor je v mladosti ali kadarkoli pozneje vztrepetal ob Prešernu, Gregorčiču, Cankarju, Kosovelu, ne more hoditi po Trstu, ne da bi mislil na usodo ljudi našega jezika in krvi. In tudi moral bi biti prvič v Trstu.

Stare palače me gledajo in se posmehujejo. Kot, da so me videli, ko sem tolikokrat utrujen stopal pod oboki in se umikal filobusom. Nerodno in zgubljeno obhodim Borzni trg; ker vse hiti po opravkih, se tudi sam vključim v reko pešcev. Duh po bencinu ni tako oster, kot je bil pred leti, saj na tržaških ulicah izgoreva bencin, ki so ga prečistile jugoslovanske avtomobile, ta pa ima drugačen, manj čist, a zato manj vsiljiv duh.

Kljub zunanjim in splošnim znakom italijanskega mesta so pročelja hiš ohranila nadih stare Avstrije. Preden sem pričakoval, sem se znašel na Velikem trgu. Otidejo me neki posebni občutki. Ni prvič, da se mi poraja neka svojevrstna želja: rad bi, da bi se pancvila vsa tržaška in primorska ter slovenska preteklost, da bi jo živo, a brez bolečine vedno občutil ob strani, pripravljeno za primerjavo. Rad bi vsaj neznatno majhen, a zgoščen in stvaren posnetek preteklosti pridružil živi sedanosti. Zdi se mi, da zmeraj nastane nekakšna praznina, če stvari ne dojamemo tudi z njihovo preteklostjo. Ničilo tudi, da so, razen v ljubezni, kjer dva človeka izpolnijo svojo celotno ljubeznost, vsa človekova doživetja nepopolna, če z njimi ne doživljajo njegovi bližnji.

Takoj v privedu oživi ta trg v raznih dobah polpretekle zgodovine. Kakšen splet narodnih, plemenskih, nazorskih in verskih vprašanj! S filmsko bliskovitostjo mi v duhu bežijo pred očmi različne scene. Potem pa se sprašujem, če morda ne bi bilo mogoče preganjanja to zgodovinsko breme. Kakšnem Slovincu bo brez poznavanja številnih stvari skoraj nemogoče spraviti v sklad preteklostjo. Cankar prav gotovo ni rekel tjavendan, da je Ljubljana slovenski srce, Trst pa njena pljuča. In če je današnja Trst, s svojimi obronki in na Miljskih hribih, je sprejemala različne misleči. Na tem trgu ne se vendar ne sme ču-

ska beseda!

in kokosna kroja v ta spre-
; na trgu se menjujejo le ljudje v avtomobilih,
na napuščih Lloydove palače, oble-
si drgnejo celo do mizic pred veli-
Tudi v pristanišču se slika spreminja,
palače so nema priča, ki povezuje preteklost s

le ... us ... k ... šk ... posta ... Margrede
se spo ... in, a ... b Kanalu lahko šel p ... oči k branjevcem ali
med rožarice, toda zdaj je že noč in nima pomena. Pa tudi me
preveč ne vleče: ob nalepi sliki, ki jo včasih kažejo moji
sodržavljani, postal bi volje (pri tem me sama trgovina in
barantanje sicer ne vznemirjata in zamerim čistim vzvišenim
sodnikom, ki se pripeljejo v Trst z in ... in potem lice
merske opravijo s tem jugoslovanskim "pr ... om" v Trstu.

Z bele hiše na zae ... a pročelju ... an na
pis: Casa dei lavoratori ... Dam pr ...
Crke so izbočene, urezane v m ... Ne dež in no
ni!

leta ... ga mi je re ... profesor G ... al, Dece-
mber 1954, ... et po pr ... vi Trsta ... , je bila tu
svedans otv ... Zal se ... o ... iko pokvarile
trde besede vladnega predstavnika. ... sem bil uteg-
nil, sem si ogledal Kulturni dom prav na Novo leto 1965.
Prišel sem z vlakom iz Gorice; v Trstu nas je obrog pol desetih
depoldne izstopilo sedem potnikov in še od teh dva v uniformi,
mesto je spalo po burni Silvestrovi noči. Ta dan so igrali
Ruzantijeve Moschetto. Občudoval sem Severja, kako edlične
se je navzel tržaškega govora. Najlepše pa je bilo po predstavi,
ko sem preživel nekaj zanimivih ur s Severjem, Turkom, Kobalom
in ostalimi. Ne gre mi iz spomina prvi vtis, ki ga je name
napravile prve srečanje s tem hramom slovenske kulture na
tržaških tleh. Počutil sem se kot ob prvem obhajilu. Nekje
v globini spoznanj so mi zazveneli glasovi daljnih spominov,
ki so že skoraj prešli v podzavest... Vstala je podoba prvega
šolskega dne v daljnem oktobru 1937, ko nam je signorina iz
Catanije narisala marjetico, in smo morali v zboru zlogovati
mar-ghe-ri-ta. Po čudnih zvezah so oživljali že zbledeli spo-
mini, kako sem ves srečen sodeloval na proslavi Gregorčičeve
stoletnice 1944. Iz vrtnca prepletajočih se misli me je spet
zbudilo praznično okolje. Nisem verjel, da je dom tako lep.
Pred vrati so stali karabinierji bolj za pušelje kot za potrebo,
v veži pri vходу so mladi ljudje urejali gibanje novoprihaja-
jočih obiskovalcev. Fant v temni obleki s kovinsko pleščico
na sukniču mi prijazno pokaže garderobo. Zapletem se v pogo-
vor in zvem, da se piše Magajna in je študent. V jedrnatih
stavkih mi z rahlim tržaškim prizvokom, a skultivirano govori-
co, ki bi jo človek težko slišal v Ljubljani, pove, kako je
organizirana tržaška univerza; zelo natančno mi razlaga razmere
slovenskih vis ... lcev. Pa ni časa; on ima delo, jaz bi se
pa še rad nekoliko razgledal. Ogledujem razkošne lestence,
objemlje me pri ... , ko se v ... stoletnih.
Pove od marmor, ... v stenah ... h, me
razstavljene knjige, slike, narodni mo ... e, kar vidim, je
je ... slo ... Sem ka
za ... ni v ... o me
nasega jezika. Ali ni čudovito, da nas je prav jezik rešil?
Jezik, zaradi katerega smo morali trpeti, je tisto orožje
vsakega, tudi najnezvarnejšega Slovenca, ki sme ga prejeti od
neznanih prednikov. In tu je eno ime svetišča tega jezika.

Svojimi prijatelji se razpravljajo, politični nasori, je... pa živi in vabi... Jany Copeland je bila prišla iz mrzle Anglije, da bi spoznala jezik, ki ima še dvojino... Mogoče pa sem obseden od misli, da nam jezik toliko pomeni. Najbrž je to otroško veselje človeka, ki iz podzavesti še ni pregnal vseh manjvrednostnih občutkov. Kako sem bil otroško vesel pred leti, ko sva se s prijateljem v Arezzu, mestu Petrarke, pogovarajala v slovenščini na tiskovnem uradu polifonskega natečaja in je ljubezniva uradnica vzkliknila: "Kako čudovit jezik! V katerem jeziku govorita?" Zdaj pa tu, tako rekoč sredi Trsta, lahko v najlepšem gledališču slišim materino besedo iz ust naših umetnikov.

Prav je, da so si tržaški igralci za svoj jubilej izbrali Cankarjeve Hlapce, ki so bili sploh prvič postavljeni na slovenski oder ravno v Trstu leta 1919. Predstava ni bila slaba, čeprav so ji nekateri očitali to ali ono. Med občinstvom sem opazil Cermelja in Budala, Pahorja ni bilo videti, Rebule pa tako ne poznam. Prepoznal sem ostri izraz dr. Hlavatyja in bilo je seveda še več predstavnikov naše kulture v Trstu. Ta predstava Hlapcev je bila že ne vem katera ponovitev, zato tudi dvorana ni bila tako polna, kot sem pričakoval. Pa vendar: ozračje je jubilejno. Poslušam besede ravnatelja Rauberja in druge pozdravne nagovore. Zdi pa se mi, da smo tisti, ki smo prišli, čutili za nekaj stopenjo prenizko duhovno toplino. Pogrešali smo nekaj tistega intenzivnega doživljanja vsakega trenutka, vsake besede, ki sicer pride samo od sebe, a ga take priložnosti nekako oblikujejo.

Pogovori z umetniki in tržaškimi kulturnimi krogi v gledališkem baru so sprožili marsikaj zanimivega. Če ura ne bi bila tako pozna, bi se bila družba ljubiteljev gledališča še bolj zblížala. Tako pa smo se kar kmalu razšli; vsakdo je moral nekam spat. Prijatelj iz Ajdovščine se je drznil sredi noči telefonirati sestrični, postojnski predstavnik je šel v hotel, kakor jaz.

Naslednji dan se sonce ni hotelo prikazati. Udobna vožnja z vlakom proti Gorici se mi je zdela prekratka. Tudi, če bi se bil vračal proti Ljubljani, bi se bil po isti poti odmikal Trstu. Meni je tako ljubše, se vsaj vozimo več časa po naši zemlji. Po zemlji, ki je zakoreninjena v naši zavesti, v besedi Zupančiča, Grudna, Kosovela, Pahorja, Rebule in drugih; to je zemlja, ki ji nekateri pravijo rdeči obroč okoli Trsta, a pri tem mislijo "slovenski", pravzaprav bi rekli "slovanski". Ljubša pa mi je ta pot, ki gre tako ovinkasto iz Trsta v Ljubljano, tudi zato, ker me ob vrnitvi še enkrat pozdravi Miramar in se počasi odmikajo v svetel lok tržaške palače.

Gledam skozi okno in mislim na Borisa Pahorja, na njegov domač in ljubeč odnos do morja: morje je planjava srebrnih luskin, tako pravi v svojem zadnjem romanu. Misli mi brskajo po spominu in že vidim leto 1937, ko sem se z mano pridružila farnemu romanju in izletu na Brban in v Trst. Tam nekje pri miramarskem predoru sem bil vzkliknil: "Mama, grad Miramar" in ta tako glasno, da je mami postalo nerodno.

Na obzorju se kaže Devin. Tu je torej živel fra Gregorio iz Sommaripe. Čeprav je nosil kuto, ni zatajil svoje latinske gentilnosti, saj v svojem italijansko-slovenskem vokabolariju, ki je izšel v Vidmu 1607 med "koristnimi pogovori" na prvo mesto postavi pozdrav: dober dan, lepu dekle. Vedrost se mi spremeni v nelagodnost. Želel bi, da se vlak ustavi, da bi lahko stopil do razvalin... Slovenec se bo na tem kraju zmeraj lahko sešel z eno svojih najznačilnejših duševnoznačajskih sestavin. Lepa Vida je večnosten motiv slovenske tragike in

Tudi v ... in hkrati varovaje naše domačnosti. Sredobežnost in sredotežnost, vse obenem. Brez enega ali drugega, bi se osamili, ali pa stopili z drugimi.

Ob tem premišljevanju razgrnem dva popisana lista, ki mi jih je dal Filibert Benedetič. Na vsakem izmed njiju je po ena pesem, ki jo je še pred natisom v zbirki Razpoke dal v objavo naši novi reviji Kaplje. Pod mano je Tomič s svojimi ladjedelnici, nad progo pa se dviga kraška planota. Spoznavam, da mi je Benedetič dal svojo najboljšo pesem: In je tancica luči ... žarek, ki odseva tam iz kraške svežine v jeklene monotonijske fabrik. ...to je moja zemlja, in zemlja je življenje. Kraška pokrajina je tod prepletena s cestami, progami in daljnovidni. V bistvu pa Kras le ostane Kras. Tudi pri Dobrodoju, kjer se še jarki iz prve svetovne vojske. Kako že pravi Li Tan Po: Neha in zemlje večer je obraz in ne spreminja ga bežeči čas. S pogledom na funlarsko nižino se približujem Gorici.

Tomaz Pavšič

